

De doos van Pandora / La boîte de Pandora

Van Calvinistische orateurstoel tot Katholieke tabernakel. De wonderlijke Lotgevallen van een kathedra van de Middelburgse 'Illustre School' uit 1650

HUIB J. ZUIDERVAART*

Afb. 1: Middelburg, ca 1905

Afb. 2: Delft, ca. 1980

Van het een komt het ander. Zo gaat het vaak bij historisch onderzoek. In het najaar van 2006 schreef ik op verzoek van de Stichting Academisch Erfgoed een hoofdstuk over het prille begin van de Nederlandse universitaire verzamelingen.¹ In dat kader kwam mij het boek *Een onderschatte universiteit* onder ogen over de in 1810 teloorgegangene universiteit van Harderwijk.² Wie schetst mijn verrassing toen ik daarin een afbeelding zag van een kathedra, nu aanwezig in de katholieke Sint-Hippolytuskapel te Delft, welke in dat boek – onterecht – aan Harderwijk werd toegeschreven (afb. 2).³ Zonder aarzelen herkende

ik in de afbeelding de 'cathedra conduplicata' of 'orateurstoel' welke van 1650 tot omstreeks 1905 gestaan had in het auditorium van de Zeeuwse 'Illustre School' in de oude Middelburgse Abdij.⁴ Een 'cathedra conduplicata' is een dubbel spreekgestoelte, bestemd voor academisch gebruik, met bovenin een plaats voor de hoogleraar of lector en direct daaronder een meer bescheiden kathedra, vanwaar een student zijn rede, gedicht of disputatie kon uitspreken. Dergelijke 'orateurstoelen' zijn tot in de negentiende eeuw vrij algemeen bij academische instellingen in gebruik geweest.

*Huygens Instituut, Den Haag

1 Huib J. Zuidervaart, 'Academische schouwplaatsen en hun collecties: het begin van de Nederlandse universitaire verzamelingen', in: T. Monquil-Broersen, *Universitaire collecties in Nederland. Nieuw licht op het academisch erfgoed* (Zwolle 2007) 11-27.

2 L. Mulder & W. Frijhoff, *Een onderschatte Universiteit. 350 jaar Gelderse Academie in Harderwijk* (Harderwijk 1998).

3 De toeschrijving van het kathedra aan Harderwijk wordt ook vermeld in Luc Eekhout, *Van Heilige Geestkapel tot Sint Hippolytuskapel* (Delft 1977).

4 Deze vroegere gehoorplaats staat tegenwoordig bekend als de 'Wandelkerk', gelegen tussen de Nieuwe Kerk en de Koorkerk, vrijwel direct gesitueerd onder de Abdijtoren. Zie nader: J.C. Dekker (red.), *De Abdij van Middelburg* (Utrecht 2006) 114, 158.

Een katheders van de Middelburgse Illustre School

De eenduidige identificatie van het spreekgestoelte was mogelijk dankzij een foto die omstreeks 1905 in het voormalige Zeeuwse auditorium was gemaakt (afb. 1). De toeschrijving aan Harderwijk viel bovendien eenvoudig uit te sluiten.⁵

De Illustre School van Middelburg

De geschiedenis van de weinig florissante *Illustre School* van Middelburg is genoegzaam bekend. Vooral dankzij het nijvere werk van vroegere Zeeuwse geschiedvorsers als De Wind, Lantsheer, Nagtglas, Voegler en Kesteloo is er relatief veel aan gegevens uit de in 1940 vernietigde stedelijke archieven opgediept en bijtijds gepubliceerd.⁶ Voornamelijk gebaseerd op deze gegevens heeft Frijhoff in 1986 een fraaie analyse geschreven van deze gedroomde Zeeuwse 'bijna-universiteit'.⁷ Daaruit is overduidelijk gebleken dat de Zeeuwse *Illustre School* van een geheel ander kaliber was dan bijvoorbeeld de *Illustre Scholen* in Amsterdam of Deventer, die in feite functioneerden als volwaardige universitaire propedeutische opleidingen, zonder promotierecht.

Afgezien van de *Illustri Schola Theologica Republicae Middelburgensis*, een theologische opleiding die in de jaren 1611-1620 in Middelburg heeft gefunctioneerd rond de persoon van Franciscus Gomarus (een theologisch zwaargewicht, die zijn Leidse leerstoel in de theologie voor het nog onontgonnen Middelburg had verwisseld, maar die al snel naar het Franse Saumur was vertrokken), dateert de meest serieuze poging om in

Zeeland een volwaardig *Athenaeum* tot stand te brengen uit de jaren 1648-1650. Op initiatief van de regenten Hendrik Thibaut en Jacob van Lansbergen (de zoon van de befaamde astroonoom) werd in mei 1648 de Frans-Schotse predikant Alexander Morus te Genève beroepen als Frans predikant te Middelburg, met het vooruitzicht hoogleraar te worden aan de opnieuw te stichten 'Illustre School'. Morus die al enige tijd zijn zinnen had gezet op een Nederlands professoraat, had eerder dat jaar al geprobeerd om hoogleraar te worden aan het zojuist tot universiteit verheven Harderwijks Athenaeum. Maar die poging mislukte, grotendeels door onhandig manoeuvreren van zijn zaakwaarnemer, de Leidse hoogleraar Salmasius. Om Morus toch naar de Nederlanden te krijgen heeft Salmasius zich er daarna voor ingezet om de in 1620 teloorgegangene Middelburgse 'Illustre School' nieuw leven in te blazen. En hoewel dit uiteindelijk lukte, blijkt uit Salmasius' briefwisseling duidelijk dat Morus deze benoeming aan een in feite niet bestaand instituut als een schamele troostprijs heeft ervaren.⁸ Hoe dan ook, Thibaut en Van Lansbergen paktten door.⁹ Nadat Morus in september 1649 in Middelburg aan de slag was gegaan, werden er in augustus 1650 drie andere leerstoelen gecreëerd: één voor wijsbegeerte, een tweede voor rechten en een laatste voor geschiedenis. Op deze posten werden achtereenvolgens drie niet-Zeeuwen benoemd, te weten Claude Legros de Saint-Hillaire, George Craig[ius] (vermoedelijk uit Schotland) en

5 Volgens de *De Letter-Historie, Konst- en Boekbeschouwer* 2 (juli-dec. 1763) 872, waren in Harderwijk twee academische auditoria: de voormalige kapel voor rechtsgeleerdheid & medicijnen op de bovenverdieping van de Catharinakerk en een tweede voor de overige vakken, 'zijnde aan de zuidzijde vercierd met eene fraaije, en voor korte jaren nieuw gemaakte dubbele Cathedra, in welkers benedenste de Defenders, en in de bovenste de Hoogleraar staat'. Laatstgenoemd katheders uit ca. 1760 is nog in alle pracht te bewonderen in het Veluws Museum in deze voormalige universiteitsstad, terwijl een tekening van de andere orateurstoel in het groot auditorium duidelijk een exemplaar toont met een trapeziumvormige bovenzijde. Zie: Mulder & W. Frijhoff (n. 2) 138.

6 Zie de literaturopgave bij W. Frijhoff, 'Zeelands universiteit: hoe vaak het mislukte en waarom', in: *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuws Genootschap der Wetenschappen* 1986) 7-41. Ook verschenen als overdruk: H.J. Zuidervaart (red.), *Worstelende Wetenschap. Aspecten van wetenschapsbeoefening in Zeeland van de zestiende tot in de negentiende eeuw* (Middelburg 1986). Zie voor aanvullende literatuur ook het lemma van J.C. Dekker in: W. van Bunge [et al] (eds), *The Dictionary of Seventeenth and Eighteenth-Century Dutch Philosophers* (London 2003) 700-703.

7 Frijhoff (n. 6).

8 Voor de pogingen om Alexander Morus aan de Universiteit van Harderwijk benoemd te krijgen, zie: Hans de Waardt, 'Academic Careers and Scholarly Networks', in: Wiep van Bunge (ed.), *The Early Enlightenment in the Dutch Republic, 1650-1750* (Leiden 2004) 19-37, i.h.b. 23-29. Zie ook: F.F. Blok, *Isaac Vossius en zijn kring* (Groningen 1999), 236-244 en Dirk van Miert, *Illustre Onderwijs. Het Amsterdamse Athenaeum in de Gouden Eeuw, 1632-1704* (Amsterdam 2005) 65-69.

9 Vgl. J.H. Kluijver, 'Brieven van de Middelburgse regent Hendrick Thibaut aan stadhouder Willem II en diens secretaris Johan Heilersich (1648-1650)', in: *Nederlandse Historische Bronnen* 10 (1992), 33-97, 187-189. In 1650 is door hen ook geprobeerd om de Utrechtse hoogleraar van Zeeuwse afkomst Karel de Maets (1597-1651) aan de *Illustre School* te verbinden. Vgl. *Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek* 8 (1930) 1094-1096.

Nicolaas Blanckaert uit Steinfurt. Aan de laatstgenoemde hoogleraar, die door zijn huwelijk met de Goese magistraatsdochter Maria Eversdyck, toevallig in Zeeland was neergestreken, werd bovendien toegestaan om aan huis ook nog de (Nederduitse?) mathematica en politica te onderwijzen.¹⁰

Dat er sprake was van een serieuze ambitie om een volwaardig Athenaeum tot stand te brengen, blijkt ook uit het feit dat in de zomer van 1650 een complete academische uitrusting werd aangeschaft. Uit de Middelburgse stadrekeningen blijkt dat in dat jaar een deel van de Nieuwe Kerk in de Middeleeuwse Abdij werd ingericht tot een heus academisch auditorium (afb. 3) In dit afgescheiden gedeelte werd ook het (nu in Delft staande) kathedraal geplaatst. De maker en vermoedelijke ontwerper hiervan was de lokale schrijnwerker Joris Sterlin, die het dubbel spreekgestoelte uitvoerde in de sobere stijl die we kennen van de Zeeuwse meubels uit het midden van de zeventiende eeuw. Volgens Kesteloo's optekeningen uit de stadsrekeningen maakte Sterlin dat jaar voor 64 ponden Vlaams 'een nieuwen stoel, bochten, banken en anders'.¹¹ Ook werden er voor de vier nieuw benoemde hoogleraren toga's gemaakt. De stof voor 'rokken' was opnieuw in de stadrekening verantwoord.¹² Voor 2 stuiver en 6 groten werd een pedelstok aangeschaft, waarop de zilversmid Arnout Haeck voor het veel grotere bedrag van 8 : 16 : 3 een 'sulver beslag' maakte. Tot pedel werd Johannes Wielandt benoemd, mogelijk de koster van de Koorkerk. Abraham Blakkaert, die hem in 1654 opvolgde, was dat in elk geval wel. Zo'n gecombineerde functie zal ook gewoon praktisch zijn geweest. De koster moest er immers toch zijn om het auditorium in gereedheid te brengen. Waarom hem dan geen pedel maken, en hem met zijn staf voor de optocht van hoogleraren en curatoren plaatsen?

Afb. 3: De Middelburgse abdijkerken. Links van de toren de 'Nieuwe Kerk' en rechts daarvan de Koorkerk. Daartussen, schuin onder de toren, bevond zich het Auditorium van de Illustre School.

Kortom, toen de Zeeuwse Illustre School op 3 september 1650 met een academische plechtigheid en een maaltijd met curatoren en lokale predikanten in de herberg 'De Roode Leeuw' werd ingewijd, leek een voorspoedige toekomst was in het verschiet te liggen.

Niets was echter minder waar. De start van de nieuwe Zeeuwse opleiding had niet onder een ongelukkiger gesternte kunnen geschieden. Want in november 1650 overleed geheel onverwacht Stadhouder Willem II, de grote beschermheer van regent Hendrick Thibaut, die het bewind in de stad geheel uit naam van de stadhouder had uitgeoefend. Na diens plotselinge dood probeerde de factie Thibaut-Van Lansbergen de regeringsmacht veilig te stellen, ondermeer door de rechten van het lokale kiescollege te beperken. Die politieke ingreep leidde echter tot een fel

¹⁰ Voor een gelegenheidsgedicht bij het huwelijk van Blanckaert, zie: Marjan Daamen en Albert Meijer, *Catalogus van gedrukte Nederlandse gelegenheidsgedichten uit de zeventiende en achttiende eeuw in de Zeeuwse Bibliotheek te Middelburg* (Middelburg 1990) nr. 6.

¹¹ H.M. Kesteloo, 'De Stadsrekeningen van Middelburg, VII, 1675-1700', in: *Archief van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*, 8-4e stuk (1901) 47-49. In 1642 had de vermoedelijk uit Engeland afkomstige 'George Sterlin, schrijnwerker' ook een meubelstuk geleverd aan de Zeeuwse Staten (Zeeuws Archief, Repertorium Hof, grossa 2, somma 10).

¹² De letterlijke tekst is in afschrift bewaard gebleven: 20 aug 1650: 'Is nae deliberatie goetgevonden en verstaen tot coste van de stadt te laten maecken swarte lakene rocken met fluweele oft satijne fenten voor de drie professoren der Illustre Schole binnen dese stadt. Mitsgaders eenen gelijcken rock edogh van minder lengte en valeur als de voorgaende met satijne bombasque fenten voor den pedel. Alsmede een stock met silver tot verscheyden plaetsen beslaghen om bij deselve pedel in 't leijden der professoren en andere gequalificeerde persoonen uijt en in 't auditorium als andersints gebruyckct te worden' (Zeeuws Archief, FA Schorer 992).

oproer onder de Middelburgse bevolking, zodanig dat Thibaut en Van Lansbergen zich in juni 1651 gedwongen zagen om de stedelijke regeringsmacht af te staan. Van Lansbergens huis werd bij deze gelegenheid geplunderd en Thibaut werd door het gepeupel dusdanig gemolesteerd, dat hij om het vege lijf te redden naar het Luikse Spa moest vluchten.¹³

Deze grote politieke onrust had voor de prille Illustre School grote consequenties. De vanuit het buitenland aangetrokken professoren Craig en Legros de Saint-Hillaire werden in augustus 1651 ontslagen, formeel wegens gebrek aan studenten, maar het laat zich raden dat het wegvalen van de hun voornaamste protegés in de stedelijke regering de voornaamste reden is geweest. Hoewel van de hoogleraar Legros de Saint-Hillaire ook werd gezegd dat hij 'niet bequaam geoordeelt' werd vanwege de 'natuurlijke tale en hoogdravende studiën' die hij in zijn filosofische lessen ten gehore had gebracht. Alleen de theoloog Alexander Morus en de hoogleraar geschiedenis Nicolaas Blanckaert mochten voorlopig blijven. Dit overigens hangende de beantwoording van de vraag of de Illustre School wel voortgezet moest worden, 'dewijle ondervonden wort dat de goede hope en insichten die men in 't oprigten derselven geschept ende genomen had, niet overeenkomen met het gevolg'.¹⁴ Maar een inderhaast ingestelde commissie vond dat het 'vernietigen' van een opleiding die 'omtrent een jaar geleden met soveel fatsoen en kosten in wezen is gebracht' voor de stad 'noch eerlijk, noch respectabel' zou zijn.¹⁵ Dus werd de Illustre School 'op hope van verbetering' gecontinueerd, maar nu volgens een lijn uitgezet door de factie van Adriaan Veth, die de rivaliserende factie Thibaut op het regeringskussen was opgevolgd. Die nieuwe lijn impliceerde dat de school werd voortgezet met docenten die uit de eigen beproefde Zeeuwse kring waren gerekruteerd en die er dus toch al waren. Zo mocht Johannes Wilmerdonx, rector van de Latijnse school te Middelburg sinds 1634, voortaan de leeropdracht filosofie op zich nemen. En evenzo werd aan de

Afb. 4. Theologische disputatie, gehouden op 11 februari 1655 in het Auditorium van de Illustre School te Middelburg, door Samuel Panneel, onder het presidium van de hoogleraar Willem Apollonius. (Univ. Bibl. Amsterdam)

rechtzinnige Middelburgse predikant Willem Apollonius (die vóór 1651 een van Thibauts felste opposanten was geweest) gevraagd om naast Morus als tweede hoogleraar in de theologie op te treden (vgl. afb. 4). Even tevoren had Veth er ook voor gezorgd dat de theologische opleiding met een goedkeuring van de Staten van Zeeland bekrachtigd werd, omdat 'doorgaens de ingesetzten van deese provincie meest geneghen zijn tot het studium theologicum'.¹⁶ Dat nam niet weg dat school volledig uit de stadskas betaald diende te worden. Een nieuw reglement dat de collegeverplichtingen strak regelde, werd in december 1651 vastgesteld.¹⁷ Morus, met wie het allemaal

13 M. van der Bijl, *Idee en interest: voorgeschiedenis, verloop en achtergronden van de politieke twisten in Zeeland en vooral in Middelburg tussen 1702 en 1715* (Groningen 1981) 17-19.

14 Eigentijds afschrift uit de 'Notulen ten Rade' van de stad Middelburg, in: Zeeuws Archief, FA Schorer 992.

15 Ibidem.

16 Ibidem.

17 Rakende de ordre der Illustre Schole (16 Dec. 1651): 'Is goedgevonden en verstaen dat voortaan in 'auditorio publico scolae illustris' zal worden gehouden: (1) door Prof Morus een publieke les theologie maandag en vrijdag om tien uur analyserende novum et vetus testamentum ofte explicerende eenige remarquable plaatsen van dien, nae gelegentheid van tijd en gelijk hij Professor tot meest voordeel, nut en progres van de auditoren sal vinden te behooren'. (2) door Prof Apellius des dinsdags en donderdags, in de plaatse en op de voorn tijde, sal worden gelesen en geexpliceert loci communes Bucani en in de private scola des

begonnen was, hield het echter in Middelburg voor gezien en vertrok in het voorjaar van 1652 naar Amsterdam, waar hij korte tijd later als hoogleraar aan het Athenaeum Illustre werd verbonden, dit ondanks zijn inmiddels verre van onbesproken levenswandel.

Zoals Frijhoff eerder constateerde, werd de prille Middelburgse Illustre School door deze maatregelen in feite een verlengstuk van de lokale Latijnse School. Maar ook in die hoedanigheid hield de school het niet lang vol. In 1666 werd het experiment officieel beëindigd.¹⁸ Na een politiek gemotiveerde, maar opnieuw mislukte heroprichting in de jaren 1676-1678, duurde het tot 1709 alvorens de school een meer permanent karakter kreeg. Toen echter functioneerde de Illustre School vooral als een statusverhogend element voor de lokale predikanten, die het afslaan van een beroep naar elders vaak met een hoogleraarsbenoeming aan deze 'Doorluchtige' instelling beloond zagen, zonder daar een tegenprestatie van enig belang tegenover te hoeven stellen.¹⁹

Het auditorium en de Latijnse School

Ondertussen was het Auditorium ook in formele zin door de Latijnse School in gebruik genomen. Petrus Surendonck, een in 1691 nieuw aangetreden rector, had het auditorium een duidelijke functie gegeven in het decorum van de Latijnse School: eerst door er zelf zijn oratie bij de aanvaarding van zijn ambt uit te spreken, maar vooral ook door het auditorium vanaf die tijd te gebruiken voor de half-jaarlijkse promoties *ad academiam*. In zo'n plechtigheid werden met een speciaal stempel voorziene prijsboeken als een soort getuigschrift *avant la lettre* aan de diverse leerlingen uitgereikt.²⁰ Van iedere leerling werd daarbij

Afb. 5: Het gebouw van de Latijnse School in de 18e eeuw. (Uit: *Zeelands Chronyk Almanach* 1780)

als dank verwacht dat hij een in het Latijn gestelde *gratiam* of dankrede uitsprak. Over de invoering van dit gebruik rapporteert Voegler in zijn in 1894 gepubliceerde geschiedenis van de Middelburgse Latijnse School. Aan het nu verdwenen notulenboek had hij het volgende ontleend:

Op den dag der promotie kwamen curatoren bijeen in het gebouw [van de Latijnse School, zie afb. 5]. De praemia werden getekend en de lijst der promovendi vastgesteld. Daarop trok men in optocht naar het auditorium. Vooraf gingen twee stadsboden [in statiemantels] in een houten bak dragende de prachtig gebonden en met het stadswapen versierde prijzen. Dan volgden het college van curatoren, rector en praeceptoren, de candidati academiae en ten slotte de overige leerlingen. In het auditorium aangekomen, opende de rector met een

maandags en woensdags de catechismus ... (3) dat onder d'een en ander des woensdags en saturdays sulen worden gehouden disputatiën die bij de studenten in de theologie sulen worden aangestelt en versogt en dat juxta serium locorum communium. (4) Verder zal Blankaart in t auditorium lesen de Etica en ook enige historien. op de uren en dagen 'bij deselven geobserveert'. Daarnaast sal hij houden een College private ende dat op baten en emolumenten als deselve daar noghtoe genoten heeft. (5) Verder sal door Wilmerdonx gehouden worden private college's met uitleg in de logica' (Zeeuws Archief, FA Schorer 992).

18 Frijhoff (n. 6) 10. Vgl. de ontslagbrief met vereerend getuigenis afgegeven door Burgemeesters, Schepenen en Raden van Middelburg aan de hoogleraar Nicolaas Blankaert, 28 Sept. 1666 (Tresoar, Leeuwarden, sign. 409 Hs.2).

19 Frijhoff (n. 6) 13. Zie ook: 'Echte berichten wegens den oorsprong, aanwas en tegenwoordigen staat van het Illuster Latynsch Gymnasium te Middelburg, in Zeeland', *De Letter-, Konst- en Boekbeschouwer* 12 (Febr. 1764), 99-114, i.h.b. 100, waar gemeld wordt dat op dat moment alleen de Rector van de Latijnse School W.O. Reitz het auditorium nog voor lessen gebruikte.

20 Vgl. Jan Spoelder, *Prijsboeken op de Latijnse school: een studie naar het verschijnsel prijsuitreiking en prijsboek op de Latijnse scholen in de Noordelijke Nederlanden, ca. 1585-1876, met een repertorium van wapenstempels* (Amsterdam 2000). Zie ook van dezelfde auteur: 'Een Middelburgse jongen met een prijsboek over Romeinse oudheden: het portret van Isaac Brungé du Boisson door Barent Luyten, 1746', in: *De Boekenwereld* 15 (1999) 286-292 en idem, 'De prijsuitreiking van een Latijnse school in beeld', in: *De Boekenwereld* 15 (1999) 334-343.

zwierigen welkomstgroet de plechtigheid. Dan hielden de kandidaten hunne oraties. [...] Voorts werden door den president-curator de prijzen uitgedeeld, de namen der gepromoveerden door den rector voorgelezen, waarna deze den actus met eene oratie besloot.²¹

De onbekende auteur van *Zeelands Chronyck Almanach* uit 1780 vermeldt bij de beschrijving van de Latijnse School eveneens deze gang van zaken, maar weet bovendien nog te melden dat de leerlingen die naar de academie promoveerden hun in het Latijn gestelde dankwoord uitspraken vanaf het 'hoogste gestoelte', terwijl de leerlingen van de lagere klassen 'van het laagere gestoelte hunne dankzeggingen in dezelfde taale, doorgaans in dichtmaat' ten gehore brachten.²²

In deze hoedanigheid is de nu in Delft teruggevonden orateurstoel het laatst gebruikt in 1867, toen de gewoonte om prijsboeken uit te reiken door het Stedelijk 'Gymnasium', de opvolger van de Latijnse School, werd afgeschaft.²³ Bij de Illustre School was het al eerder afgelopen. De laatste oratie van een Zeeuwse hoogleraar werd in 1810 vanaf deze kansel uitgesproken.²⁴ Gedurende het laatste kwart van de negentiende eeuw stond het auditorium te verstoffen, totdat het geheel omstreeks 1905, bij een restauratie van de Nieuwe Kerk is ontmanteld en de dubbele katheders naar Delft verhuisde.

De inrichting in 1923 van een Delftse aula

Dat het Middelburgse spreekgestoelte ooit in Delft terecht was gekomen, had ik bij geruchte eerder vernomen. In 1986 was ik in de *Zelandia Illustrata* de bewuste foto van de Zeeuwse orateurstoel tegengekomen bij het verzamelen van

illustraties voor de bundel *Worstelende Wetenschap*, waarin Frijhoffs studie over de Zeeuwse Illustre School was opgenomen. Volgens wijlen dr. J.H. Kluiver, destijds hoofdconservator van het Zeeuws Genootschap, was het Zeeuwse katheders in het begin van de twintigste eeuw verhuisd naar de door prof. dr. T.K.L. Sluyterman te Delft aangelegde documentatiecollectie van oude Nederlandse meubelkunst en andere producten van kunstnijverheid.²⁵ Navraag bij de Universiteit Delft waar de Sluyterman-collectie bij de afdeling bouwkunde nog steeds wordt bewaard, had toen echter niets opgeleverd. Nu echter bleek de stoel nog wel degelijk in Delft te zijn, alleen curieus genoeg niet bij de Sluyterman-collectie, maar in een katholieke kerk. Het raadsel hoe dit mogelijk was, kon snel worden opgelost. De St. Hippolytuskapel op de hoek van de Oude Delft en de Nieuwstraat bleek van 1925 tot 1966 gefunctioneerd te hebben als Aula van de Technische Hogeschool. In dat kader was deze – in de middeleeuwen als 'Heilige Geestkapel' opgetrokken ruimte – in de jaren 1923-1925 gerestaureerd en volledig opnieuw ingericht (afb. 6 & 7).²⁶ Als interieurdeskundige bij uitstek heeft Ir. Sluyterman hier duidelijk de hand in gehad. Als auteur van het nog steeds gewaardeerde standaardwerk *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen* adviseerde hij vaker bij restauraties, waarbij hij niet schuwde om nieuwe historiserende betimmeringen te ontwerpen.²⁷ Vijf jaar eerder was hij in Delft ook de grote stimulator geweest bij de restauratie van een oud pand voor zijn afdeling 'decoratieve kunst'.²⁸ Waar Sluyterman in zijn collectie de beschikking had over een heus academisch spreekgestoelte, was de keus kennelijk niet moeilijk geweest. Aldus verhuisde

21 J.G. Voegler, 'Geschiedenis van het Middelburgsch Gymnasium van 1365-1894', *Archief, uitgegeven door het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* 7 (1894), 203-553, i.h.b. 415-416. Ook verschenen als overdruk met eigen paginering (Middelburg 1894), 117-118. Deze gang van zaken staat ook vermeld in *Zeelands Chronyck Almanach* 1780, 330.

22 *Zeelands Chronyck Almanach* 1780, 323-343, i.h.b. 330-332.

23 Voegler (n. 21) 425.

24 Frijhoff (n. 6) 35; Elias Carel d'Engelbronner, rector LS 1809; Prof. Phil. & Jur. 1810.

25 Achteraf bezien is Kluivers bron vermoedelijk geweest de *Voorlopige lijst van monumenten van geschiedenis en kunst*, deel 6: *De provincie Zeeland* (Utrecht, 1922), waarin op pag. 139 melding wordt gemaakt van het feit dat de 'preekstoel' uit het auditorium en nog enige andere voorwerpen uit deze ruimte, waaronder een psalmbord, zich 'thans in het Museum der Technische Hoogeschool te Delft' bevinden.

26 F. Westendorp, H.S. Halo en T.K.L. Sluyterman, *De Technische Hoogeschool te Delft van 1905 tot 1930* (Delft 1930) 23-26. Zie ook het dossier over de 'voormalige kapel van het meisjeshuis aan de Oude Delft' bij de (voormalige) Rijksdienst Monumentenzorg te Zeist, waaruit blijkt dat de eerste plannen tot inrichting van de kapel tot 'vergaderzaal van den Senaat' uit 1921 dateren. In dit dossier wordt niets over de herkomst van het katheders gemeld.

27 T.K.L. Sluyterman, *Huisraad en binnenhuis in Nederland in vroegere eeuwen* ('s-Gravenhage 1917-1918). Herdrukt in 1925 en 1979.

28 T.K.L. Sluyterman, *Het huis van ouds genaamd Portugal te Delft: ingericht voor het onderwijs in de decoratieve kunst aan de Technische Hoogeschool* ('s-Gravenhage 1917).

Afb.6: De St. Hippolytuskapel te Delft, ca. 1980

Afb.7: De Aula van de Technische Hogeschool te Delft, ca. 1930 (uit: Westendorp 1930)

het zeventiende eeuwse Zeeuwse kathedraal naar de 'nieuwe', maar geheel in oude stijl ingerichte, Delftse aula om opnieuw bij academische zittingen dienst te doen. Alleen werd ditmaal de lager gelegen 'Defendens'-kathedraal weggelaten. Die is dus spoorloos verdwenen.

Met deze aankleding van een middeleeuwse kapel als nieuwe aula trad de nog jonge Delftse academische instelling onmiskenbaar in de voetsporen van de oudere Nederlandse universiteiten, welke bij hun stichting in de late zestiende en vroege zeventiende eeuw alle zonder uitzondering, in middeleeuwse kerkgebouwen waren gehuisvest. Destijds diende deze huisvesting een dubbel doel. Enerzijds was hiermee een nieuwe functie gegeven aan een oud gebouw dat zijn oorspronkelijke functie was verloren, maar anderzijds verleende juist die oude functie vertrouwde legitimiteit aan het nieuwe doel. Met religiositeit was immers vanouds een traditie van geleerdheid verbonden. De nieuwe academische instituties kregen zo een bijna vanzelfsprekende continuïteit mee met een verleden dat verder slechts fictief was.

Of een soortgelijke gedachtegang in 1923 ook nog een rol heeft gespeeld bij de keuze van de voormalige Heilige Geestkapel als aula van de Technische Hogeschool is mij niet bekend. De gelijkenis qua sfeer met de aula van de nabijgelegen Leidse Universiteit is in elk geval treffend. Een opvallend gegeven is verder dat ook de ambtsketen van de Delftse rector magnificus uit deze periode stamt.²⁹ Duidelijk is ook dat deze uiterlijkheden – aula, orateurstoel en ambtsketen – een belangrijke rol zouden gaan spelen bij promotieplechtigheden en andere ceremonies van de Delftse hogeschool.

Het deed me in elk geval sterk denken aan wat door de Engelse historicus Hobsbawm een 'invented tradition' is genoemd.³⁰ Onder zo'n 'invented tradition' verstonde deze een stel openlijk of stilzwijgend gehanteerde gebruiken en gewoontes van symbolische of rituele aard, die de bedoeling hebben om bepaalde waarden en normen te verbinden met een passend geacht verleden. Het curieuze daarvan is echter dat dit eigen verleden niet bestaat, maar aan andere situaties

²⁹ In 1923 werd een zilveren ambtsketen geschonken door alle voorafgaande nog levende rectores magnifici. Aan de minister werd toestemming gevraagd om deze bij officiële gelegenheden te dragen (Nationaal Archief Den Haag, Archief TH Delft, inv. nrs. 311 en 1211).

³⁰ Eric Hobsbawm and Terence Ranger (eds.), *The Invention of Tradition* (Cambridge 1983).

Een kathedraal van de Middelburgse Illustre School

Afb 8 & 9: De Zeeuwse 'Orateurstoel' uit 1650, anno 2008 ingericht als 'tabernakel' voor het bewaren van de hostie.

wordt ontleend, om zo bij te dragen aan een gevoel van continuïteit, legitimiteit, gezag en onderlinge verbondenheid.

Hoe dan ook, in 1966 kwam de ruimte weer vrij. Het perceel werd eerst verhuurd aan de Vereniging van Vrijzinnig Hervormden te Delft, maar werd na de sluiting en sloop van de negentiende-eeuwse – door Cuypers ontworpen – grote St. Hippolytuskerk overgedragen aan de lokale Rooms-katholieke Kerk. Op 30 juli 1972 werd voor de eerste maal sedert de Reformatie weer de

Heilige Mis in de kapel opgedragen. De Zeeuwse orateurstoel werd daarbij ondermeer van een crucifix en de letters 'Alpha' en 'Omega' voorzien. Door het aanbrengen van een messing luik met de afbeelding van het Lam Gods werd het oorspronkelijk streng-calvinistische meubel ingericht als 'tabernakel' of 'sacramentshuis', ofwel als bewaarplaats van de geconsacreerde hosties, het heilig sacrament. Voorwaar een curieuze transformatie van een oorspronkelijk oer-calvinistisch meubelstuk (zie afb. 8 & 9).